

Pogled v gozdove onkraj severne meje in v zgodovino

**Obisk slovenskih gozdarjev pri zgodovinariki in gozdni posestnici
Dr. Elisabethi Johann na Avstrijskem Koroškem**

Jurij DIACI*

Zbrani iz vseh vetrov in področij slovenskega gozdarstva: Inštituta, Zavoda za gozdove, izvajalskega podjetja in Fakultete - torej popolni kot že dolgo ne in pod vodstvom prof. dr. D. Mlinška smo konec oktobra obiskali zgodovinariko dr. Elisabeth Johann na njenem družinskem posestvu v Selah (Zell) pod Obirjem na Avstrijskem Koroškem. Namen obiska je bil spoznati razvoj in vlogo gozdarstva na Koroškem v luči družbenih sprememb za časa habsburške monarhije ter prve in druge avstrijske republike. Zgodovina monarhije nam je skupna, po njenem razpadu smo krenili z Avstriji vsak svojo pot. Številne možnosti za primerjavo prehojenih poti so se ponujale kar same.

V dopoldanskem delu nas je dr. Johanna seznanila z zgodovino gozdarstva na Koroškem od sredine prejšnjega stoletja naprej in s sedanjim, za manjše veleposestnike ter tudi nekatere kmete precej kočljivim stanjem.

Gozdarstvo v času Avstroogrske monarhije

Obsežni goloseki v alpskem svetu za rudnike, fužine in gradnjo železniške infrastrukture v prvi polovici 18. stoletja so nevarno ogrozili gozdove. Kot posledica so se vrstile vodne ujme. V drugi polovici 18. stoletja je skušala država zaščititi gozdove z izdajo precej strožjih zakonov, poleg tega so se v tem času širom monarhije ustanavljala gozdarska društva. Oboje je pripomoglo k uveljavitvi gozdarstva in gozdarske znanosti nasploh.

Iz gozdarskih strokovnih revij lahko razberemo, da se je strokovna polemika sredi druge polovice 18. stoletja osredotočila na področje gojenja gozdov, z osrednjim vprašanjem ponovne ogozditve nastalih velikopovršinskih golosekov. Še posebej zanimivo je dejstvo, da so se že takrat pojavljale polemike o ustreznosti malopovršinskega (prebiralnega) oziroma golosečnega gošpodarjenja. V tistem času je malopovršinskost velikokrat pomenila stihijskost, predvsem v drobnoposestniškem gozdu, zato se je druga struja še bolj uveljavila. V naslednjih letih se je težišče razprav premaknilo na bolj tehnična in tudi organizacijska področja, na odpiranje gozdov in mehanizacijo dela v gozdu, kar je bilo omogočeno z razvojem novih tehnologij.

Na prelomu 19. stoletja so se pojavila, kot odziv na naraščajočo industrializacijo in spreminjanje okolja, tudi razmišljanja na temo estetika in gozd. Bila so povezana z idejo, da je mogoče z "dobrim" gošpodarjenjem gozda (čiščenjem, gozdnim redom) pospeševati tudi druge funkcije gozda. Vendar so se zagovorniki lepega odločno postavili po robu monokulturam in golosečnemu gošpodarjenju z gozdovi.

Vzporedno s spoznavanjem splošnokoristnih funkcij gozda se je na začetku 20. stoletja uveljavilo spoznanje o ogroženosti gozdov. Obsežni goloseki so povsem izničili vodozadrževalno delovanje gozdov. Že takrat so razmišljali tudi o saniranju posledic vpliva emisij na gozdove. Velika nevarnost za gozdove so bili tudi spekulativni nakupi gozdnih parcel za takojšnji posek sestojev in prodajo lesa, kar je bilo zaradi padanja cen zemlje zelo pogosto. Za čas pred prvo svetovno vojno so značilna tudi razmišljanja o možnostih nadaljnje predelave lesa, saj je bila monarhija poznana

* Mag. J. D., dipl. inž. gozd., Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo, 61000 Ljubljana, Večna pot 83, SLO

predvsem po izvozu hlodovine in žaganega lesa.

Krizni časi za gozdove med obema vojnama

Popolna preobrazba avstrijske dežele po prvi svetovni vojni je pomenila, vsled izgube bližnjih "kolonij" (polj na Madžarskem in Hrvaškem, težke industrije v Šleziji in na Češkem), nalaganje novih bremen gozdu. Gozdarstvo je bilo takrat ena redkih razvitih in donosnih panog v deželi in gozdovi edini preostali vir surovin. Postala sta glavna nosilca ponovne izgradnje in nadaljnega razvoja sicer majhne dežele, vendar dežele z zelo velikimi ambicijami.

Po vojni je socialdemokratski duh delavstva, ki je pometel z monarhijo, zagovarjal podržavljenje gozdov. Na koncu polemik je prevladala dosti bolj zanimiva poteza za državno blagajno, a hkrati porazna za avstrijski gozd. Gozdove so sicer pustili veleposesnikom, vendar so jih maksimalno progresivno obdavčili glede na možen etat. Davčne stopnje so se oblikovale v prvih

letih konjunktura po vojni, ki je trajala do sredine dvajsetih let.

Poleg visokih davščin si je avstrijska država odrezala velik del pogače tudi pri izvozu lesa. Tako je država v letu 1927 od povprečnega hektarskega donosa 3 m^3 pobrala 2 m^3 , iz preostalega so se morali financirati uprava gozdnih obratov in preostali stroški. Sredi dvajsetih let se je konkurenca na srednje in zahodno evropskem tržišču zaostрила zaradi nesorazmerno nizkih izvoznih cen lesa iz Rusije ter skandinavijskih dežel, ki so poleg tega ponujale tudi enake sortimente kot Avstrija in druge srednjeevropske dežele.

Naraščajoča gospodarska kriza in konkurenca sta pomenili izgubo za večino gozdnih obratov v Avstriji že v letu 1927. Ta izguba se je kljub nekaterim poskusom države, da bi omilila krizo v gozdarstvu, še dolga leta krila na račun zmanjševanja gozdne substance zasebnih in državnih gozdov, opuščanja pogozdovanj golosekov ter nege kultur in odpuščanja gozdarskih strokovnjakov.

Slika 1. Nenegovan bukov gozd s precejšnjim deležem macesna je nastal z golosečnim gospodarjenjem na rastišču jelovo-bukovega gozda. Sestoje zaradi nestabilnosti zelo ogrožajo snegolomi in vetrolomi.

Slovenska zgodba za časa prve Jugoslavije se ne razlikuje veliko od tiste naših severnih sosedov. Zaradi okorne in neiznajdljive novonastale države se je vse skupaj odvijalo z nekakšnim zamikom. Konjunkturo po prvi svetovni vojni smo ujeli bolj za rep, prav tako z "zamudo" smo na začetku tridesetih let zabredli v gospodarsko krizo, zato pa nas je toliko bolj prizadelo. Pritisk kapitalizma v Sloveniji je bil zaradi slabše organiziranosti delavstva ter pretežno kmečkega prebivalstva brezobzirnejši in trši kot pri sosedih.

Drobna kmečka posest in slabši pogoji pridelave hrane v primerjavi z evropskimi ali jugoslovanskimi, so prisilile kmeta, da je prekomerno jemal iz gozda, v končni fazi je mnogo kmetij prišlo "na boben". Donosnost kmetovanja v kriznih razmerah ni dosegala cene v konjunkturi najetih posojil. V tem času je na zadolženih kmetijah živela približno četrтина prebivalstva Slovenije (LAZAREVIČ 1994). Trdo življenje slovenskega bajtarja in delavca na Koroškem in Štajerskem, socialne stiske, zadolževanje, golosečnje ter propadanje kmetij je opisano

tudi v leposlovnih delih, ki obravnavajo čas med obema vojnama (PREŽIHOV 1956, HUDALES 1969).

Po drugi svetovni vojni

Novonastala druga avstrijska republika je ponovno naložila glavno breme obnove gozdarstvu. Podobno izkoriščanje gozdov je bilo po vojni zastavljeno tudi v Sloveniji s planskimi sečnjami. Te so se po nekaj letih pustošenja in vsled močnega pritiska javnosti končale. S prepovedjo golosečenj kmalu zatem je bila slovenskemu gozdarstvu odprta precej prijaznejša pot.

V Avstriji se je po prvi svetovni vojni zastavljena ostra davčna politika nad gozdovi ohranila do danes. Kmetje so na avstrijskem Koroškem navkljub državnim subvencijam v kmetijstvo spet precej zadolženi. Iz slepe ulice golosečnega gospodarjenja si naprednejši kmetje pomagajo z združevanjem v gozdarske zadruge, kjer laže konkurirajo monopolu in diktiranju cen velikih odjemalcev lesa in hkrati laže uveljavljajo naraščajočo težnjo za sonaravnim

Slika 2. Velike strnjene površine v pomlajevanju zaradi golosečnega gospodarjenja so zasnova neugodne strukture prihodnjega odraslega gozda.

gospodarjenjem z gozdovi proti državni birokraciji (SCHAAR 1992). V zadnjem času so zaradi močne konkurence na srednje-evropskem tržišču najbolj v precepu gozdna posestva nekoliko večja od zgornje meje subvencij države za gozdarstvo, kamor spada tudi posestvo Johannovih (ca. 650 ha).

Gozdovi na družinskem posestvu Johannovih

V popoldanskem delu smo si ogledali gozdove ene večjih gozdnih parcel družinskega posestva Johannovih nad Hmelišem (Homlisch) pri Borovniškem pregradnem jezeru pod zahodnim pobočjem Obirja. V gozdove smo se zapeljali po ozki, lepo zgrajeni in dobro vzdrževani gozdni cesti. Cesta odpira le njihovo parcelo pod Obirjem in ni najbolj vpeta v problem odpiranja celotnega pobočja, kar je glede na samofinanciranje izgradnje razumljivo.

Geološko podlago tega dela Obirja in Karavank sestavljajo apnenec in apnenčasti konglomerati. Na njih so se razvile

rendzine in bolj ob vznožju rjava tla. V preteklosti so strma pobočja poraščali jelovo-bukovi gozdovi. Danes so gozdovi zaradi že stoletja trajajočega golosečnega načina gospodarjenja precej spremenjeni. Izkoriščanje gozdov se je začelo z uveljavitvijo rudarstva pod Obirjem in razvojem fužinarstva.

Gozdovi na družinskem posestvu Johannovih imajo bolj naravno drevesno sestavo, kot smo je vajeni opazovati na tipičnih avstrijskih alpskih silikatnih rastiščih. Zaradi golosečnega načina manjkajo predvsem jelka kot naravna graditeljica teh gozdov in druge vrste, vezane na prvoten manj moten gozdni ekosistem, zelo močno je zastopan macesen. Gozdni sestoji vsled pomanjkanja sredstev niso bili negovani, kar se najbolj kaže v njihovi neustrezni stabilnosti (fotografija 1). Kot posledica je visok delež slučajnih pripadkov iz vetrolomov in snegolomov.

Strnjene sestoje prekinjajo kar precejšnji goloseki (fotografija 2). Naravno pomlajevanje na odprtem in ob robu gozda ter celo v strnjenih sestojih je že kar na prvi pogled,

Slika 3. Bujno naravno pomlajevanje listavcev v doraščajoči kulturi iglavcev priča o prvotnem naravnem rastišču ter o primernih gostotah populacij rastlinojede divjadi.

glede na razmere v Sloveniji, neverjetno bujno (fotografija 3). Na naša vprašanja je gospa Johannova odgovorila, da je tudi lov v njeni pristojnosti. Od lova nima posebnih finančnih ugodnosti, vendar lahko z njim uravnava gostoto populacij rastlinojede divjadi v korist gozda.

Z velikih površin v pomlajevanju se širi razgled na pobočje sosednjega Črnega vrha, kjer opozarjajo vzorci gozda na opuste kmetije, ki jih zarašča gozd. Veliko kmetij na avstrijskem Koroškem je propadlo v drugi polovici 19. stoletja, ko se je začela uveljavljati industrializacija, še več pa v dvajsetih letih tega stoletja v času svetovne gospodarske krize. Posestva so pokupili večinoma bližnji veleposestniki. Verjetno je ena od teh zaraščajočih kmetij pod Obirjem tudi Karničnikova, kjer se je še ne tako davno tega odvijala Vorančeva zgodba o Hudabivški Meti.

* * *

Obisk na avstrijskem Koroškem je združeval pravšnji splet zgodovinskih, kulturnih, rekreacijskih, strokovnih in prav gotovo tudi kulinaričnih vsebin. Ravno ta uravnoteženost gozdarskega z negozdarskim manjka mnogim današnjim strokovnim izletom,

zato v imenu vseh udeležencev za organizacijo, vodenje in gostoljubje iskrena zahvala dr. Johannovi.

LITERATURA

1. Autorengemeinschaft »Österreichs Wald« (1994): Österreichs Wald – Vom Urwald zur Waldwirtschaft. Eigenverlag Autorengemeinschaft »Österreichs Wald«: Wien, 544 s.
2. Hudales, O. (1969): Postelja gospoda Fibriha. Mladinska knjiga, Ljubljana, 93 s.
3. Johann, E. (1994): Bergbau und Eisenindustrie rund um den Hochobir, Kärntner Forstverein Information, 23, s. 11-12.
4. Johann, E. (1989) »Wald in Not« (1918-1938). Österreichische Forstzeitung (12), s. 44-49.
5. Johann, E. (1989): Der Aufbruch in eine neue Zeit (1883-1918). Österreichische Forstzeitung (12), s. 34-43.
6. Lazarevič, Ž. (1994): Kmečki dolgovi na Slovenskem: socialno-ekonomski vidiki zadolženosti slovenskih kmetov 1948-1948. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana, 171 s.
7. Prežihov Voranc (1956): Jamnica. Cankarjeva založba, Ljubljana.
8. Rössler, G. (1994): Waldgeschichte in den Karawanken. Kärntner Forstverein Information, 23 s. 11.
9. Schaar, H. (1994): Waldwirtschaftsgemeinschaften in Kärnten. Kärntner Forstverein Information, 23, s. 13.

Foto: Janez Slavec

